การสร้างกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อส่งเสริมสินค้าพื้นถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*

พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม*, จริยา อินทนิล, อาริยา ป้องศิริ**, มนชยา สภานุชาต***, สุกัญญา น้อยผาง*****

(วันรับบทความ: 2 มีนาคม 2564/ วันแก้ไขบทความ: 4 มิถุนายน 2564/ วันตอบรับบทความ: 9 มิถุนายน 2564)

บทคัดย่อ

การสร้างกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนากลไกการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของตัวแสดงต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชน โดยการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample) และการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 46 คน ผลการศึกษาพบว่าผู้นำในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก ดังนี้ 1. ผู้นำสร้างความรู้ให้กับกลุ่มผู้นำอื่นและประชาชนในพื้นที่ 2. ผู้นำชุมชนเก็บรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับประชาชน และ 3. ดำเนินการตามแผนขาดการประเมินผล มีกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วม จากการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติ และการเรียนรู้ร่วมระหว่างกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ข้อเสนอแนะดังนี้ 1. การจัดทำแผนชุมชนควรเปลี่ยนจากการยึดพื้นที่เป็นที่ตั้ง (Community - Based Planning) ให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันดำเนินการด้วยตนเอง (Participatory-Based Planning) 2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ชุมชนร่วมบูรณาการ 3. มาตรการแบบเหมารวม (One-size-fit-all) ไม่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมได้ 4. แผนชุมชนไม่ควรยึดตามกรอบเวลา 5. การวิเคราะห์ข้อมูลควรแยกความต้องการออกจากปัญหาเพื่อเพิ่มกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่สามารถปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการพื้นที่, การมีส่วนร่วม, การพัฒนาเชิงพื้นที่

---

* *โครงการวิจัยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*

* *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ และหัวหน้าโครงการวิจัย*

** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ และผู้ร่วมโครงการวิจัย*

*** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ และผู้ร่วมโครงการวิจัย*

**** *นักวิเคราะห์นโยบายและแผนประจำองค์การบริหารส่วนตำบลนาไคร้ และผู้ร่วมโครงการวิจัย*

The Establishment of Participatory Process and Mechanisms in the Making of Community Plans to Promote Local Goods Case study of Kut Wa, Kuchinarai District, Kalasin Thailand*

Phimlikid Kaewnanam*, Jariya Intanin, Ariya Pongsiri**, Monchaya Sapanuchart***, Sukanya Noipang*****

(Received Date: March 2, 2021, Revised Date: June 4, 2021, Accepted Date: June 9, 2021)

Abstract

The establishment of participatory process and mechanisms in the making of community plans is a study aiming to develop participatory mechanisms in community plans and to investigate participatory factors among various participants and stakeholders relevant to the making of community plans. A qualitative research compiling with an application of Participation Action Research (PAR) approach emphasizing on participation and action practices toward selected sample of 46 individuals retrieved from purposive and snowball sampling methods was manipulated thoroughly in this study. Research results revealed that the leaders of community were found as the main participation-driven ones in community enabling such influential roles as being able to.,(1) Create and provide knowledge to the other group leaders as well as the people in the area. (2) Collect and analyze data together with the people in community. and (3) Proceed with the plans and conduct participatory activities while realizing an evaluation of an outcome was still neglected .Henceforth, there were derivative suggestions drawn from the mutual enhancement of collaborative learning and understanding in the community planning process. 1. The making of a community plan should be changed from occupying community-based planning to be participatory-based planning so that the people can participate more in the process: providing and sharing needs on any circumstances of the community. 2. Local government organizations provide more opportunity and integration for the local in a stage of community planning process. 3. A One-size-fit-all approach is no longer applicable to participatory development in which aimed to emphasize raising quality of participation in local community. 4.There should be no timeframe - based practice in community planning process. 5. In data analysis, separating needs from problems should be manipulated to increase participation mechanisms among the local people as it can be genuinely practicable.

Keywords: Participatory Process, Participatory Mechanisms, Area Management

---

* *The research project is funded by the Area Development Fund Administration and Management Unit, Office of National Higher Education Science Research and Innovation Policy Council, Thailand Science Research and Innovation(RSRI), and Kalasin University*

* *Assistant professor of the Department of Public Administration Kalasin University, Research project leader*
** *Assistant professor of the Department of Public Administration Kalasin University, Researcher*
*** *Assistant professor of the Department of Accounting Kalasin University, Researcher*
**** *Plan and Policy Analyst,Na Krai Subdistrict Administrative Organization*

บทนำ

เทศบาลตำบลกุดหว้า และองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ตำบลกุดหว้า ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายในด้านต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตรของสังคม ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้ โดยที่ยังคงความมีเอกลักษณ์ของพื้นที่ รวมถึงต้องสนับสนุนกิจกรรมที่มีลักษณะบูรณาการทั้งในมิติของวัฒนธรรม การท่องเที่ยว และสินค้า พื้นถิ่นต่าง ๆ นอกเหนือจากภารกิจการบริการสาธารณะด้านโครงสร้างพื้นฐานหรือด้านสาธารณะสุข ซึ่งลักษณะการดำเนินงานสำคัญประการหนึ่งของการบริหารจัดการในปัจจุบันคือ ภารกิจต่าง ๆ ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินงานไม่สามารถทำได้โดยลำพัง การดำเนินงานต้องมีการอาศัยความร่วมมือ หรือการบูรณาการหลายภาคส่วน เนื่องจากสภาพปัญหาหรือการดำเนินการต่าง ๆ มีความสลับซับซ้อน และมีความยุ่งยากมากกว่าที่เคยมีมาก่อน สภาพปัญหาเชิงซ้อนที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานลักษณะสภาพปัญหาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประกอบกันขึ้นเป็นปัญหาใหม่จนไม่สามารถที่จะใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้เพียงหน่วยงาน หรือองค์กรหนึ่ง องค์กรใดเพียงแห่งเดียวในการแก้ไขได้อีกต่อไป ดังนั้นการที่จะสามารถแก้ไขปัญหา หรือดำเนินการ ลักษณะดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องมีการปรับรูปแบบการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างยืดหยุ่นและเสริมสร้างแนวคิดเรื่องการมุ่งสร้างความสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานให้มากขึ้นในบริบทเครือข่ายความร่วมมือกันขององค์การหลายองค์การ และหลายภาคส่วน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2554) รวมถึงการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการในมิติของวัฒนธรรม การท่องเที่ยว และสินค้าพื้นถิ่นต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเช่นเดียวกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งเทศบาลตำบลกุดหว้าและองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้าได้มีการขับเคลื่อนผ่านแผนพัฒนาของหน่วยงาน ซึ่งเป็นแผนที่กำหนดโครงการ พัฒนาในหลายยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมภารกิจการบริการสาธารณะด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ตามยุทธศาสตร์จังหวัดกาฬสินธุ์ที่ 2 ด้านการส่งเสริมและพัฒนาการการท่องเที่ยววิถีไทยอีสาน รวมทั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดที่ 3 เรื่อง การพัฒนาการผ้าไหมแพรวา และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น เทศบาลตำบลกุดหว้าปรากฏยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่มี การจัดทำโครงการภายใต้แผนการพัฒนา ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณีและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น โดยใน ปี 2561 - 2564 ได้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลกุดหว้าที่ 4 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวที่มีการจัดสรรงบประมาณ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมสินค้าพื้นถิ่น โดยครอบคลุมในมิติของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมหัตถกรรมมาลัยไม้ไผ่ เป็นจำนวนเงินถึงปีละ 2 ล้านบาทและ ในปี 2564 มีแผนการจัดสรรงบประมาณในแผนนี้ถึง 5 ล้านบาทด้วย (แผนพัฒนาสี่ปีเทศบาลตำบลกุดหว้า 2561 - 2564) ในขณะที่แผนสามปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้าที่มีการระบุโครงการที่ส่งเสริมภารกิจด้านสินค้าพื้นถิ่นทางอ้อม ไม่มีโครงการที่สนับสนุนโดยตรง ด้วยปัญหาด้านฐานะ การคลังขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้าที่มีขีดจำกัด เนื่องจากจัดเก็บรายได้น้อย อีกทั้งภาระหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า ซึ่งมีอยู่หลายด้านที่องค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า

ต้องกระจายการพัฒนาไปสู่ยุทธศาสตร์ การพัฒนาด้านอื่น ๆ ด้วย ส่งผลให้การขับเคลื่อนยังไม่มีความสมบูรณ์เท่าที่ควร (แผนพัฒนาสามปีองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า, 2561) แม้ว่าจะมีการดำเนินงานร่วมกันหลายภาคส่วนก็ตาม

ปัญหาวิจัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่มาออกแบบแนวทางในการศึกษาวิจัยและ มุ่งเน้นการพัฒนาตำบลกุดหว้าอย่างเป็นรูปธรรมและครอบคลุมทุกมิติ ผ่านโครงการที่เกี่ยวเนื่องกับ ความร่วมมือ ซึ่งปรากฏในแผนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเสริมพลังเชิงพื้นที่ โดยศึกษาผ่านการสร้างกระบวนการและกลไกการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือ เนื่องจากแผนชุมชนเป็นกิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนโดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญาวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก (กรมการพัฒนาชุมชน, 2550) ซึ่งผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า หากกระบวนการวางแผนได้รับความร่วมมือจากตัวแสดงทางนโยบายต่าง ๆ จะสามารถทำให้กระบวนการที่มีอยู่มีความต่อเนื่อง และยืดหยุ่นตามสถานการณ์และบริบททางสังคมที่มีความเป็นพลวัตร (Dynamic) โดยมีการนำเสนอผ่านคำอธิบายเรื่องความร่วมมือในกระบวนการ และกลไกความร่วมมือในการบริหารโครงการ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีความเป็นไปได้ที่ภาครัฐและตัวแสดงทางนโยบายต่าง ๆ จะดำเนินโครงการแบบร่วมมือกัน แต่อย่างไรก็ตามภาครัฐเองก็มีขอบเขตอำนาจที่จำกัด ในการอธิบายลักษณะของความร่วมมือ กระบวนการสร้างแรงจูงใจ ปัจจัยการทำงานร่วมกัน ซึ่งส่งผลต่อการวางแผน ชุมชนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลกุดหว้าที่เป็นการทำงานแบบร่วมมือกันในพื้นที่นั้นเกิดจากปัจจัยภายนอกหรือภายในบทบาทของภาครัฐ, กฎหมายที่เกี่ยวข้อง, สภาพการเมือง, ภาวะผู้นำ และแรงจูงใจ มีผลต่อความร่วมมือกันทำตามนโยบายหรือไม่และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง เพื่อเสนอรูปแบบการวางแผนชุมชนแบบร่วมมือให้มีความยั่งยืน โดยยึดหลักการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งชุมชนเป็นศูนย์กลางประชาชนเป็นเจ้าของเรื่อง โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือดำเนินกิจกรรมพัฒนาให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนมากกว่าวัตถุประสงค์ของหน่วยสนับสนุน ร่วมกับการบูรณาการด้านบุคลากรกระบวนการและเครื่องมือ แผนงาน และงบประมาณที่มีภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2550)จากการศึกษานี้จึงมีความพยายามที่จะเสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือในการ จัดทำแผนชุมชนตามแนวทางการศึกษาแบบร่วมมือ โดยใช้แนวคิดการบริหารสาธารณะแบบร่วมมือ (Emerson, 2011) ซึ่งข้อมูลที่ปรากฏอยู่ยังไม่เพียงพอต่อการอธิบายแนวทางการสร้างความร่วมมือที่ชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ดังนั้นข้อมูลบริบทเชิงพื้นที่ของตำบลกุดหว้าจะสามารถนำมาบูรณาการร่วมกับข้อมูลเชิงทฤษฎี เพื่อได้แนวทางการสร้างความร่วมมือในการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือได้ จึงเป็นเหตุผลสำคัญว่าผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของกระบวนการและกลไกการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือในบริบทสินค้าพื้นถิ่น โดยศึกษาครอบคลุมในมิติของปัจจัยที่มีผลต่อขับเคลื่อนแผนชุมชนสู่การขอรับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และการสร้างความยั่งยืนในตำบลกุดหว้าให้สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาการยกระดับสินค้าพื้นถิ่นได้อย่างยั่งยืน และสร้างกลไกการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือต่อไป ซึ่งบริบทดังกล่าวเปรียบเสมือนขั้นตอนที่สำคัญในขั้นตอนการบริหารจัดการแบบร่วมมือ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนากลไกการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมบริบทสินค้าพื้นถิ่น ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. เพื่อศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของตัวแสดงต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชน และเสนอแนวทางในการสร้างกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการบริหารสาธารณะแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน (Collaborative Governance) ดังรายละเอียดต่อไปนี้ แนวคิดความร่วมมือเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลายศาสตร์ ทั้งรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์ รวมถึงรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการด้วย (Faulkner & de. Rond, 2000: Sullivan & Skelcher, 2002: Agranoff & McGuire, 2003) ซึ่งการนำมาประยุกต์เป็นกรอบใน การศึกษาเรื่องการสร้างกระบวนการและกลไกการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการโครงการส่งเสริม สินค้าพื้นถิ่นแบบร่วมมือจะเป็นการนำแนวคิดดังกล่าวเข้ามาศึกษาเพื่อค้นหาปรากฏการณ์ กระบวนการ ร่วมมือ ตลอดจนกลไกในการดำเนินกิจกรรมร่วมมือกัน

องค์ประกอบที่เป็นจุดร่วมของความร่วมมือ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ 1. การประสานงานกัน (Co-ordination) 2.การประสานความร่วมมือ (Co-operation) 3. การทำงานร่วมกันที่ริเริ่มโดยองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ 4. การจัดโครงสร้างการ ทำงานแบบทางการ การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันหลายภาคส่วน (วสันต์ เหลืองประภัสร์ และคณะ, 2557) อีกความร่วมมือไม่ว่าจะอยู่ในคำว่า การดำเนินงานร่วมกัน (Co-operation) ความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) เครือข่าย (Network) การประสานงานกัน (Co-ordination) เป็นต้น (Huxham, 1996: Gajda, 2004: Williams & Sullivan, 2007) ต่างมีทั้ง Emerson et al. (2011) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงการศึกษาความร่วมมือเชิงระบบโดยอธิบายว่าการศึกษาในมิติเชิงระบบกล่าวคือ (พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม, และสุกัญญา เอมอิ่มธรรม, 2563)

1) การศึกษาปัจจัยนำเข้า (Input) โดยในการศึกษาปัจจัยนำเข้า จะศึกษาถึงบริบทระบบทั่วไปตัวขับเคลื่อน ในแต่ละตัวแปรหลักจะประกอบไปด้วยตัวแปรย่อยในการศึกษาเพื่อให้มีความละเอียดมากยิ่งขึ้น

2) การศึกษากระบวนการ (Process) โดยศึกษาในมิติแรงจูงใจในความร่วมมือ ตลอดจนผลของการกระทำระบบการปกครองแบบการบริหารสาธารณะแบบร่วมมือร่วมมืออย่างมีหลักการการให้คำแรงจูงใจที่มีร่วมกันตลอดจน การดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายความร่วมมือนั้น ๆ

3) การศึกษาผลลัพธ์ (Outputs)การปฏิบัติการแบบร่วมมือนั้นมักจะเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการลำดับขั้นและการรวมกันของผลกระทบต่าง ๆ

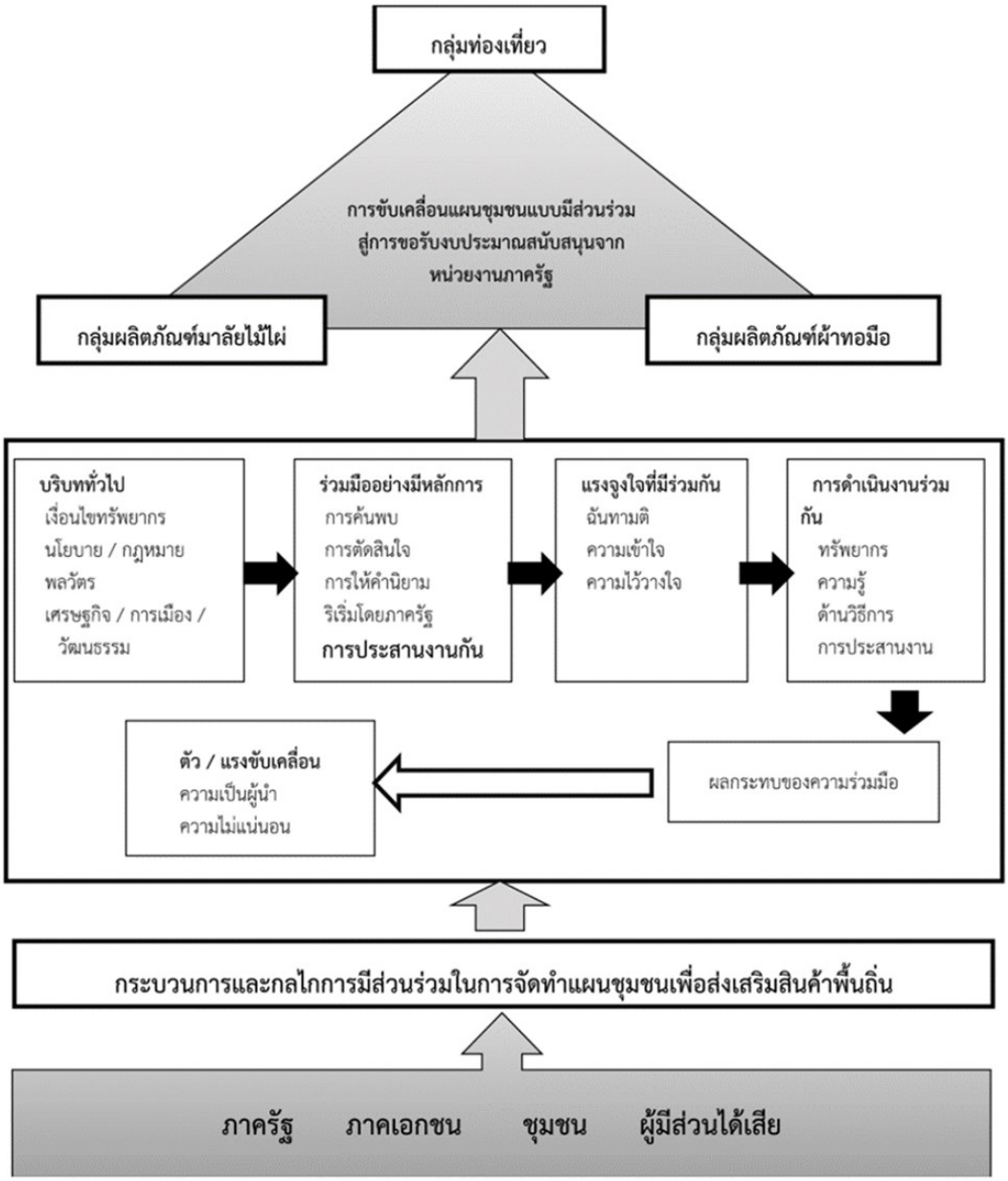
4) ผลกระทบ (Impacts) โดยศึกษาผลลัพธ์ที่ได้จากการปฏิบัติจริง สิ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบนั้นเป็นผลมาจากการกระทำซึ่งกระตุ้นโดยแรงขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดความร่วมมือสิ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างตั้งใจ (และไม่ได้ตั้งใจ) ภายในบริบทระบบ (Emerson, K., & Nabatchi, T., 2015)

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าจะมีนักวิชาการที่พยายามหาแนวทางในการศึกษากรอบการบริหารสาธารณะแบบร่วมมือแต่อย่างไรก็ตามกรอบแนวคิดในการศึกษาก็ได้พัฒนามาจากแนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ และมีพัฒนาการจนกระทั่งก้าวหน้าครอบคลุมประเด็นในการศึกษาความร่วมมือในลักษณะที่ เป็นพลวัตร ซึ่งกรอบแนวคิดนี้ประกอบไปด้วยการศึกษาในมิติที่หลากหลายเพื่อให้ครอบคลุมการศึกษา ความร่วมมือที่ไม่มีนิยามที่ชัดเจน จากการศึกษาความร่วมมือในรูปแบบปัจจัยสนับสนุนพบว่า นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความสำเร็จและความล้มเหลวของความร่วมมือ ซึ่งปัจจัยที่สำคัญ ภูมิหลังของตัวแสดงทางนโยบายต่าง ๆ โครงสร้างองค์กร การออกแบบสถาบัน ภาวะผู้นำ ตลอดจน กระบวนการของความร่วมมือ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากระบวนการของความร่วมมือซึ่งมีลักษณะคล้ายจะเป็นระบบย่อย แต่เมื่อวิเคราะห์พบว่ากระบวนการความร่วมมือตามแนวทางของ Ansell & Gash (2008) เป็นเพียงชุดปัจจัยเพื่อศึกษาเท่านั้นซึ่งในกลุ่มการศึกษานี้ปัจจัยต่าง ๆ ไม่ได้มีอิทธิพลกันอย่างไรก็ ตามการต่อยอดการศึกษา Emerson et al. (2011) แสดงให้เห็นมิติของการศึกษาความร่วมมืออย่าง ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งกรอบการศึกษาของนักวิชาการทั้งหมดจะนำไปวิเคราะห์กรอบแนวคิดต่อไป

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเสริมพลังเชิงพื้นที่ ได้นำแนวคิดความร่วมมือโดยเน้นเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างความเป็นเลิศในการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งศึกษาจากผลิตภัณฑ์พื้นถิ่นในชุมชน จะเห็นได้โครงการภายใต้แผนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเสริมพลังเชิงพื้นที่เป็นชุดโครงการวิจัยที่มีฐานคิดเพื่อสร้างชุมชนเข็มแข็ง เนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชนนั้นไม่สามารถทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชนหรือทำโดยการสอน การฝึกอบรมชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้นทุกชุมชนจึงต้องร่วมกัน สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน

ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เน้นการสร้างกระบวนการและกลไกการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือ โดยเป็นมิติของการพัฒนาศักยภาพของคนในพื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วยประชาชน ข้าราชการผู้ปฏิบัติงานที่เป็นตัวแทนจากภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ภาคเอกชน ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียในทุกกระบวนการของการจัดทำ แผนชุมชนที่มุ่งเน้นไปที่กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ ในชุมชนบ้านกุดหว้า ประกอบด้วย กลุ่มผลิตภัณฑ์ ผ้าทอมือ กลุ่มผลิตภัณฑ์มาลัยไม้ไผ่ และกลุ่มท่องเที่ยว อันจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของพื้นที่ให้สามารถมีส่วนร่วมในการทำแผนชุมชนซึ่งจะเป็นการสร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการดำเนินงาน
ที่มา: พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และคณะ, 2562

วิธีดำเนินการ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) บนพื้นฐานคติแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งเชื่อว่าความจริงมีหลากหลายและมีลักษณะจำเพาะ (ชาย โพธิสิตา, 2547) นักวิจัยจึงจำแนกต้องเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงในปรากฏการณ์ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเป็นวิธีการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย (วรรณดี สุทธินรากร, 2560) นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม (สุภางค์ จันทวานิช, 2540) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อค้นหาปัญหาการวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวน PAR และการกำหนดแนวทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลต่อเวทีของชุมชนด้วย สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ใช้อธิบายสถานการณ์ วิธีการของกระบวนการและกลไกการบริหารจัดการโครงการส่งเสริมสินค้าพื้นถิ่นที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาทั้งหมด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) โดยการสร้างข้อสรุปทั่วไปที่มีความเชื่อมโยง จากการสังเกตเชิงประจักษ์ (Empirical Observation), (สุภางค์ จันทวานิช, 2540) และใช้การตีความ (Interpretative) เข้ามาวิเคราะห์ผลการศึกษาด้วย ภายใต้ขอบเขตด้านระยะเวลาในช่วงเดือน มกราคม พ.ศ. 2561 – มีนาคม พ.ศ. 2562 โดยผลการศึกษาถูกสังเคราะห์เป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

หน่วยในการศึกษาครั้งนี้มี 2 ระดับกล่าวคือ (1) องค์กรคือหน่วยงานที่กำหนดนโยบาย หน่วยงานผู้บริหารโครงการ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า และ เทศบาลตำบลกุดหว้า ตลอดจนตัวแสดงทางนโยบายที่เป็นภาคีเครือข่ายต่าง ๆ (2) ระดับปัจเจกบุคคล ได้แก่ ประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มสินค้าพื้นถิ่น ได้แก่ กลุ่มมาลัยไม้ไผ่ กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มท่องเที่ยว รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการมีส่วนร่วมครั้งนี้ จำนวน 46 คน โดยแบ่งเป็นจากเหตุผลสำคัญในการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้วิจัยได้ระบุหน่วยงาน ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียทางนโยบาย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือ ดังต่อไปนี้

1) หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้บริหารองค์กรและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านการจัดทำแผนชุมชนจากองค์กรภาครัฐ ได้แก่ นายกเทศมนตรี วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาการจังหวัด พัฒนาการอำเภอท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาฬสินธุ์ นายอำภอกุฉินารายณ์ กำนัน จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 23 คน

2) ภาคเอกชน ได้แก่ หอการค้าจังหวัดสัมภาษณ์ประธานหอการค้าจังหวัด จำนวน 1 คน ผู้ประกอบการเครือข่าย ประเภทสินค้าพื้นถิ่นละ 1 คน จำนวน 3 คน รวมมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 4 คน

3) กลุ่มตัวแทนจากประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มสินค้า ผู้ประกอบการในพื้นที่ ได้แก่ ผู้ประกอบ การสินค้ามาลัยไม้ไผ่ สินค้าผ้าทอมือ และกลุ่มท่องเที่ยวจำนวน 6 คน ประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้ที่ให้ข้อมูล (Informants) ในพื้นที่เทศบาลตำบลกุดหว้า และองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า หมู่บ้านละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 13 หมู่บ้าน จำนวน 13 คน มีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 18 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการมีส่วนร่วมครั้งนี้ จำนวน 46 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การแสวงหาข้อมูลเพื่อให้ได้ซึ่งคำตอบและอธิบายตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับบริบทของพื้นที่ บริบทขององค์กร เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทพื้นที่ ผู้วิจัยจะใช้ภาษาไทยในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยภาคสนามขั้นแรกผู้วิจัยได้ติดต่อกับหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาและได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการเพื่อดำเนินการงาน จากนั้นจะมีการติดตาม 1) รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ 2) สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่) จากกลุ่มที่กำหนดไว้ล่วงหน้า รวมทั้งการจัดทำเวทีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม3) สัมภาษณ์เจาะลึก (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) ซึ่งจะเกิดขึ้นในช่วง 9 เดือน ก่อนที่จะทำงานภาคสนามที่เกิดขึ้นจริง ผู้วิจัยได้ติดต่อผู้ประสานงานระดับพื้นที่ในหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขออนุญาตทำงาน โดยความตั้งใจในสัปดาห์แรก คือ ความช่วยเหลือจากผู้ประสานงานระดับพื้นที่ที่จะสร้างความรู้จักกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และตัวแทนกลุ่มสินค้าพื้นถิ่นทั้ง 3 กลุ่ม และสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญนี้ ในช่วงที่ทำการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์จากผู้เข้าร่วมจะถูกรวมไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อให้เข้าใจบริบทการจัดทำแผนชุมชนในปัจจุบันมากที่สุด อีกทั้งยังได้ไปพูดคุย และปรึกษาหารือเบื้องต้นและขอข้อมูลกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มว่าจะใช้เป็นพื้นที่ศึกษาโดยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชนแบบไม่มีโครงสร้างชัดเจนเพื่อทดสอบหาข้อมูลในการตัดสินใจเบื้องต้น เมื่อภายหลังได้ทำการประมวลข้อมูลต่าง ๆ ที่น่าสนใจสำหรับที่ใช้เป็นประเด็นสำหรับศึกษาแล้วจึงตัดสินใจเลือกหน่วยงาน ภาครัฐ นายจ้าง ผู้ประกอบการ ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample) เพื่อเป็นกรณีศึกษาตามวัตถุประสงค์ มีประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยเลือกจากผู้ที่มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ดังนี้ ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยสัมภาษณ์ตามประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย โดยผู้วิจัยจึงได้เริ่มการสัมภาษณ์จากผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ของแต่ละองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลหน่วยงานที่เป็นผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทางนโยบายทั้งหมด โดยสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

(1) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ ผู้วิจัยจะใช้หนังสือจากหน่วยงานเป็นหนังสือนำตัวเพื่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยจะค้นหาผู้ประสานงานระดับหน่วยงานและติดต่อโดยตรงกับประสานงานเพื่อนัดหมายวัน เวลา ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะดวก

(2) กลุ่มหน่วยงานภาคเอกชน ผู้วิจัยจะใช้หนังสือจากหน่วยงานเป็นหนังสือนำตัวเพื่อขอความอนุเคราะห์เช่นเดียวกับทุกภาคส่วน ทั้งนี้จะเริ่มจากหอการค้าจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานกลางของภาคเอกชนที่มีความคลุกคลีกับผู้ประกอบการในพื้นที่ จากนั้นผู้วิจัยจะค้นหาผู้ประสานงานระดับหน่วยงานและติดต่อโดยตรงกับผู้ประสานงาน เพื่อนัดหมายในการสัมภาษณ์ ประธานหอการค้าจังหวัด สำหรับกลุ่มผู้ประกอบการ ผู้วิจัยจะเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่มีข้อมูลผู้ประกอบการที่มีสมาชิกเครือข่ายและใช้การเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อแนะนำผู้ประกอบการตามประเภทที่กำหนดต่อไป

(3) กลุ่มประชาชนทั่วไป ผู้วิจัยจะใช้หนังสือจากหน่วยงานเป็นหนังสือนำตัวเพื่อขอความอนุเคราะห์เช่นเดียวกับทุกภาคส่วน และเชิญชวนจากประกาศหอกระจายเสียงเพื่อให้ผู้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเวทีการแสดงความคิดเห็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ด้วย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามขึ้นแบบกว้าง ๆ ที่เป็นคำถามปลายเปิด (Opened Question) บนฐานแนวคิดการจัดทำแผนชุมชน

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยทำการศึกษาเอกสารตำราต่าง ๆ เพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาสร้างกรอบมโนทัศน์เกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือเพื่อใช้เป็นเครื่องมือขั้นต้นในการวิจัย ซึ่งผลการศึกษาในขั้นตอนนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ตัวแบบเบื้องต้นตามวัตถุประสงค์ โดยประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของเขตตามประเด็นที่ศึกษาทำให้แนวคำถามครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา ในการตรวจสอบข้อมูลและความน่าเชื่อถือ ตามที่กล่าวมาแล้วย่อมก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูลระดับหนึ่ง และเมื่อได้ข้อมูลมาจากการถอดเทปบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ แล้วนำมาอ่านประกอบการฟังเทปซ้ำในกรณีที่ข้อมูลมีความคลุมเครือ รวมทั้งการตรวจข้อมูลด้วยการเก็บข้อมูลซ้ำอีกครั้ง หลังจากเสร็จสิ้นการวิจัย ผู้วิจัยจะได้ส่งรายงานผลการวิจัยให้ผู้นำ ผู้บริหารตรวจสอบผลการวิจัยเพื่อความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยเทคนิคดังนี้

1) การเข้าร่วมสังเกตการณ์โดยตรง โดยผู้วิจัยจะเข้าไปเป็นผู้สังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดในช่วงที่องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือ

2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) วิธีนี้เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อสร้างรูปแบบอย่างละเอียดซึ่งจะสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide)

3) การศึกษาเอกสารต่าง ๆ ศึกษาจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ ผลงานวิจัย ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับ การจัดทำแผนชุมชนแบบร่วมมือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งจะทำให้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ที่รวบรวมไว้แล้วจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยจะศึกษาในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

4) การจดบันทึกภาคสนาม (Field notes) ผู้วิจัยได้จดรวบรวมข้อมูลจากการไปสังเกตการณ์การสัมภาษณ์ในแต่ละวันด้วยการใช้เทปบันทึกเสียง และการจดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งด้วยการใช้เทปอัดเสียงและการจดบันทึกข้อความต่าง ๆ ไว้

ผลการศึกษา

1. กระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนศึกษาของสินค้าพื้นถิ่น

การจัดทำแผนชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ นำโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อน จากนั้นการพัฒนาเป็นแบบสำรวจข้อมูลของชุมชนเอง ระยะแรกประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล เพราะยังไม่เข้าใจบทบาทของตนเองมากนัก คณะผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับปราชญ์ที่ได้รับการนับถือจากประชาชนในชุมชน ในวัฒนธรรมภูไท คือ พระสงฆ์และพ่อล่ามแม่ล่าม (พ่อแม่บุญธรรมเชิงเครือญาติ) ที่เป็นที่เคารพกันในชุมชนทำให้เกิดการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงความร่วมมือในชุมชนได้ ต่อมาคณะผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจกับทั้งประชาชนและผู้นำ พ่อล่ามแม่ล่าม ลูกล่าม แล้วดำเนินการเก็บข้อมูลใหม่อีกครั้ง จากนั้นก็นำข้อมูลที่เก็บได้ไปเทียบกับข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) พบว่า มีความใกล้เคียงกัน จากนั้นจึงนำข้อมูลปัญหา (Pain point) และความต้องการ (Gain point) มาวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนต่อไป สำหรับขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนของตำบลกุดหว้ามีขั้นตอนดังนี้

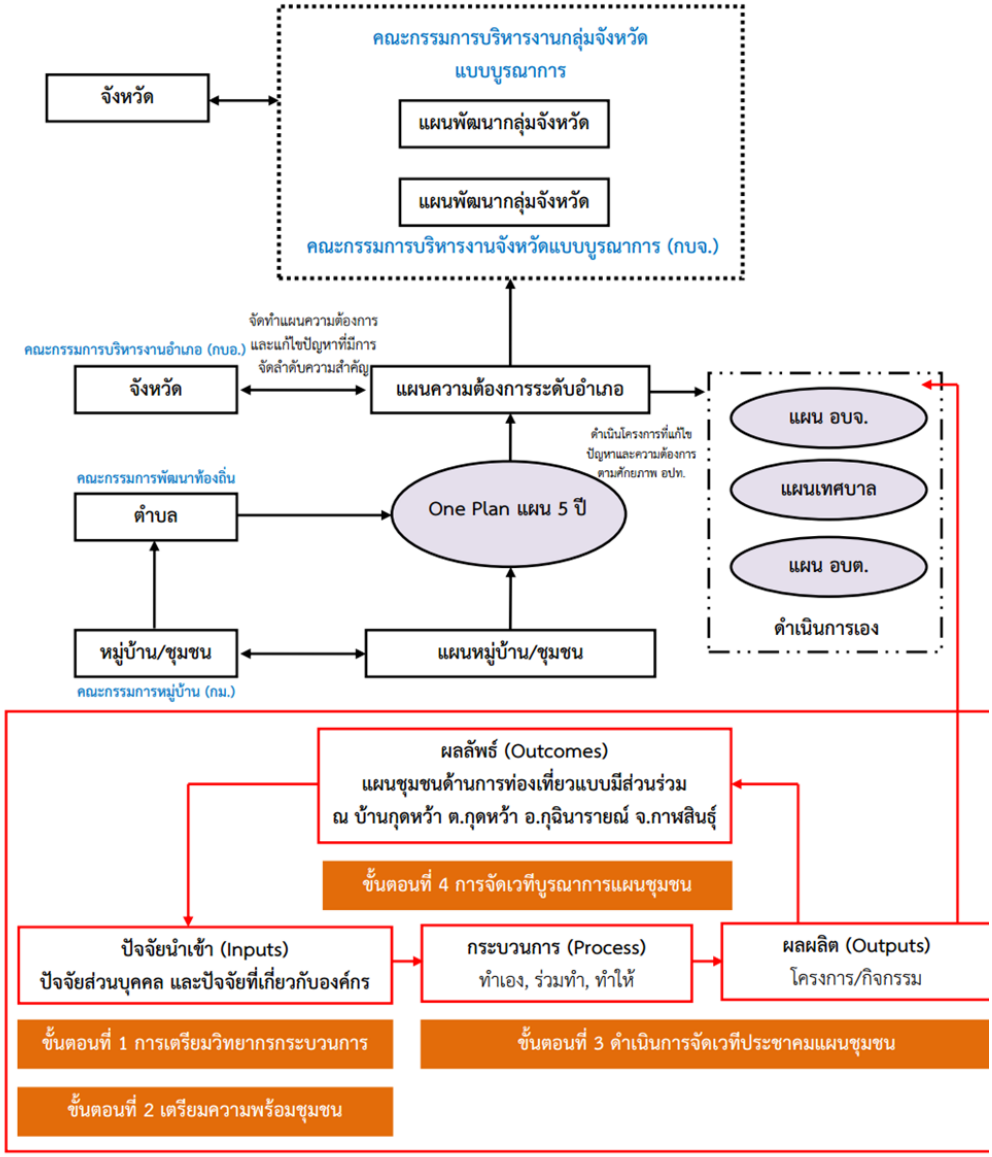
1. ผู้นำและวิทยากรการจัดทำแผนชุมชน สร้างความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับ การดำเนินการจัดทำแผนชุมชนแก่ผู้นำชุมชน และประชาชน

2. ผู้นำชุมชนเก็บข้อมูล (ผู้นำชุมชนประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน พ่อล่ามแม่ล่าม อาสาสมัคร)

3. ผู้นำชุมชนทำการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลให้ประชาชนเห็นในเชิงประจักษ์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูล จะทำการวิเคราะห์เกี่ยวกับความต้องการ ปัญหาว่าเกิดมาจากสาเหตุใด กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง และจะแก้ไขอย่างไรสำหรับการแก้ไขปัญหาจะพิจารณาว่าอะไรที่แก้ไขได้เอง และอะไรที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง การขอรับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาและค้นหาแนวทางการแก้ปัญหานั้นจะวิเคราะห์ปัญหานั้น ๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน

4. ดำเนินการตามแผนร่วมกันในชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในพื้นที่โดยมีการมีส่วนร่วมในแง่ของนโยบายและ อย่างไรก็ตามการจัดทำแผนชุมชนได้ชะลอตัวด้วยนโยบายจากส่วนกลางที่ต้องการยกระดับแผนชุมชนและมีความต้องการที่จะทำให้แผนชุมชนมีการบูรณาการมากขึ้น เพราะปัญหาการทำแผนชุมชนเดิมไม่สามารถที่จะนำไปเสนอต่อหน่วยงานระดับสูงได้ จึงมีนโยบายให้ยกระดับเป็น One Plan ซึ่งรับผิดชอบโดยหน่วยงานระดับอำเภอ ซึ่งส่วนกลางคาดหวังว่าจะสามารถที่จะผลักดันแผนชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเกิดการบูรณาการอย่างแท้จริง ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนและประสานแผนพัฒนาพื้นที่ในระดับอำเภอและตำบล พ.ศ. 2562 โดยกำหนดให้ภาครัฐบริหารงานแบบบูรณาการโดยมียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมาย และเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ทุกประเด็น ทุกภารกิจ ทุกพื้นที่ จึงสมควรกำหนดแนวทาง เพื่อบูรณาการในการจัดทำแผนและประสานแผนพัฒนาในระดับพื้นที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล และอำเภอ ให้เกิดความเชื่อมโยงสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาในระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ภาค และประเทศ ไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความคุ้มค่า นำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน “แผนพัฒนาในระดับพื้นที่” หมายความว่า แผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชน แผนพัฒนา ตำบล แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอ

และแผนพัฒนาของส่วนราชการหรือหน่วยงานอื่น ที่ดำเนินการในพื้นที่อำเภอ โดย “การจัดทำแผนและประสานแผนพัฒนาในระดับพื้นที่”หมายความว่าการจัดทำแผน และประสานแผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนชุมชน แผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอ และแผนพัฒนาของส่วนราชการหรือหน่วยงานอื่น รวมทั้งองค์กรภาคเอกชนและประชาชนด้วย จึงกล่าวได้ว่าภาระงานของแผนชุมชนที่ได้ดำเนินการโดยกรมการพัฒนาชุมชนได้เปลี่ยนบทบาทไปสู่กรมการปกครอง ทั้งนี้การจัดทำ One Plan โดยกระทรวงมหาดไทย และในพื้นที่อำเภอกุฉินารายณ์ก็รับผิดชอบโดยอำเภอจึงเริ่มต้นขึ้น ส่วนบทบาทของประชาชนในชุมชนที่ยังไม่ทราบการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่ไม่ได้ริเริ่มการจัดทำแผนชุมชนเองจึงยังคงปรึกษาส่วนของงานพัฒนาชุมชนเช่นเดิม แต่อย่างไรก็ตาม พัฒนาชุมชนอำเภอยังคงเป็นหน่วยงานที่ประสานงานระดับพื้นที่ชั่วคราวในระหว่าง การปรับเปลี่ยนบทบาทความรับผิดชอบในระยะแรก ภายหลังจากการขับเคลื่อนการสร้างความร่วมมือในกระบวนการจัดทำแผนในตำบลกุดหว้า ซึ่งเป็นชุมชนผู้ไทวัฒนธรรมชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมกล่าวคือ ภายหลังจากนักวิจัยได้สร้างความคุ้นเคยและความไว้เนื้อเชื่อใจในการลงพื้นที่กับกลุ่มพ่อล่ามแม่ล่าม สายสัมพันธ์ในพื้นที่ในการขับเคลื่อนความร่วมมือได้รับความร่วมมืออย่างมาก จากระยะแรกจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการทำแผนประมาณ 20 คน หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ร่วมขับเคลื่อนโดยใช้กลุ่มผู้นำและพ่อล่ามแม่ล่ามในการขับเคลื่อน ทำให้ประชาชนในตำบลกุดหว้าเข้าร่วมในการจัดทำแผนแบบร่วมมือถึง 80 – 100 คน ในการเข้าร่วมกิจกรรมและการแสดงความคิดเห็นในเวทีความร่วมมือมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดีขึ้นแสดงให้เห็นว่าภายหลังจากกระวนการวิจัยที่มีการดึงศักยภาพของผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ที่ได้รับความเคารพในกลุ่มพ่อล่ามแม่ล่าม ผู้นำและปราชญ์ในชุมชนจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนได้

ภาพที่ 2 การสร้างกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน
ที่มา: พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และคณะ, 2562

2. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของตัวแสดงต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนของสินค้าพื้นถิ่น

ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่การขอรับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างเรื่องของปัจจัยในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนแตกต่างกันดังนี้

2.1ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนกลุ่มมาลัยไม้ไผ่

1. มิติด้านข้อมูล จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) พบว่า ประชาชนไม่ต้องการที่จะให้ข้อมูลที่เป็นความจริง ด้วยเหตุผลสำคัญหลายประการอาทิเช่น เพื่อการตอบคำถามที่สนับสนุนนักการเมืองของตนเอง นอกจากนี้การให้คำตอบเกี่ยวกับรายรับรายได้ ยังมีความคลาดเคลื่อนด้วยไม่มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนทำให้ขาดข้อมูลที่สามรถนำไปวิเคราะห์ได้ นักวิจัยหารือร่วมกับสมาชิกและได้ข้อสรุปร่วมในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพโดยการองรมเชิงปฏิบัติการร่วมกับการพัฒนาโดยใช้วิธีพี่เลี้ยง (Mentor) จากเทศบาลตำบลกุดค้าวเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลรายได้ที่เกิดจากกลุ่มของครัวเรือนทำให้ สมาชิกกลุ่มสามารถจัดเก็บบัญชีรายรับที่เกิดจากการเข้าร่วมกลุ่มได้

2. มิติด้านผู้นำ ขาดผู้นำในการส่งต่อแผนชุมชน หรือโครงการชุมชนนี่จริงจังที่จะสามารถส่งต่อโครงการและความต้องการของกลุ่มเข้าไปสู่หน่วยงานส่วนกลาง ทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด ภายหลังจากการพัฒนาและดึงศักยภาพของพ่อล่ามและแม่ล่ามทำให้ตำบลกุดหว้า สามารถพัฒนากลไกการส่งต่อข้อมูลปัญหาและความต้องการสู่เทศบาลตำบลกุดหว้า และเชื่อมโยงกับระบบการจัดทำแผนของจังหวัดได้

3. มิติด้านค่านิยมและจิตสำนึกสาธารณะ ประชาชนยังมีค่านิยมบริโภคนิยม ซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ประชาชนขาดความสนใจเข้าร่วมประชุมในเวทีประชาชน โดยอ้างว่าต้องประกอบอาชีพรวมทั้งดูผลประโยชน์ที่จะได้รับด้วย หากไม่เกี่ยวข้องก็จะไม่เข้าร่วม ภายหลังจากได้ทำความเข้าใจถึงความสำคัญในการจัดทำแผน และการสื่อสารผ่านพ่อล่ามแม่ล่ามค่านิยมต่อการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมสาธารณะ การมีส่วนร่วมทั้งร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ สามารถขับเคลื่อนได้ทุกโครงการในแผนชุมชน รวมทั้งแผนเทศบาลตำบลกุดค้าว

4. มิติด้านการสนับสนุนจากภายนอก ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการจัดเวที ขาดการสนับสนุนด้านความรู้วัสดุอุปกรณ์ ขาดการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทำให้กลุ่มอาชีพบางกลุ่มต้องหยุดการดำเนินการไป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมองว่า ประชาชนเขียนแผนมาเพื่อขอ งบประมาณ นอกจากนี้ยังมองว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีการทำแผนอยู่แล้ว ทำให้ไม่สามารถนำแผนชุมชนของประชาชนมาบูรณาการกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ หน่วยงานของภาครัฐขาดความเข้าใจ โดยบางแห่งเข้าไปดำเนินการทำแผนไม่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมใน กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง มุมมองจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และกรมการพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาครัฐเอาภารกิจ และผลสัมฤทธิ์ในงานเป็นหลักทำให้แผนชุมชนกลายเป็นแผนโดยราชการ หน่วยงานภาครัฐต้องทำงานตามกรอบเวลางบประมาณที่ได้รับทำให้การส่งเสริมและสนับสนุนการทำแผนชุมชนทำได้ไม่ต่อเนื่องและไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ตามหลักการของแผนชุมชนพึ่งตนเองโดยประชาชนความเข้าใจและการยอมรับในแนวคิด วิธีการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มุมมองของ

นักวิชาการการมีรูปแบบและวิธีการทำแผนที่เบ็ดเสร็จ ไม่ยืดหยุ่น ตามความต้องการที่หลากหลายในขั้นตอนการเตรียมความพร้อมให้คนและชุมชน ไม่ได้เตรียมคนให้พร้อมในเรื่องของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนชุมชนพึ่งตนเอง ขาดผู้นำโดยธรรมชาติและบางทีผู้นำสวมหมวกหลายใบคือเป็นทั้งผู้นำชุมชนและมีตำแหน่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขาดการสนับสนุนและขาดการบูรณาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ไม่เชื่อมโยงกับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน นอกจากนี้ยังขาดการดำเนินการทำแผนที่ต่อเนื่องไม่เป็นยุทธศาสตร์

แม้โครงสร้างโอกาสทางการเมือง โดยเฉพาะกฎหมายหรือระเบียบต่าง ๆ ได้เปิดโอกาสหรือช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลมากเพียงใดก็ตาม แต่ในการปฏิบัติจริงกลับพบว่ามีปัญหาอุปสรรคหลายประการในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ไม่มีหลักประกันว่าแผนพัฒนาเทศบาลที่ได้รับการบรรจุในแผนแล้วจะถูกนำไปดำเนินการอย่างแท้จริง การขาดแคลนงบประมาณ ประชาชนในชุมชนไม่สนใจที่จะเข้ามาส่วน ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล โดยเฉพาะเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือส่งผลกระทบกับตนเอง จะมีเพียงผู้นำชุมชนไม่กี่คนเท่านั้นที่เสนอความเห็นอยู่เป็นประจำแผนชุมชนที่เสนอไป อาจจะไม่ได้รับการบรรจุเป็นแผนพัฒนาเทศบาลเสมอไป เนื่องจากไม่ได้รับการกลั่นกรองจากคณะกรรมการจัดทำแผน ผู้บริหาร หรือผู้ปฏิบัติตามแผน เป็นต้น ส่วนปัญหาที่เกิดจากประชาชนโดยตรง ได้แก่ ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของภาคประชาชน ที่ยังไม่เอื้อต่อการเข้ามามีส่วนร่วม เป็นต้น ในการนำเสนอปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของตัวแสดงต่าง ๆ

5. มิติด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วม

ประชาชนในชุมชนไม่สนใจที่จะเข้ามาส่วนในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล โดยเฉพาะเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือส่งผลกระทบกับตนเอง ประชาชนก็จะไม่เข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าตามเจตนารมณ์ของการปกครองท้องถิ่นจะพยายามกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง แต่จากผลการศึกษากลับพบว่า ประชาชนยังมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลในระดับต่ำ ผู้ที่มีส่วนร่วมมักกระจุกตัวอยู่เฉพาะคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน หรือผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชนเท่านั้น

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาที่เกิดจากผู้นำชุมชนที่ขาดแรงจูงใจในการผลักดัน สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน เนื่องจากผู้นำชุมชนคณะกรรมการชุมชนไม่มีค่าตอบแทนจึงขาดแรงจูงใจในการทำงานของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาสำคัญของการทำแผนพัฒนาเทศบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สำคัญ คือ 1) ประชาชนในพื้นที่ต้องไปประกอบอาชีพ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพแบบสังคมเมือง คือ ค้าขาย ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง ไม่มีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน 2) ประชาชนบางส่วนเข้าใจว่าการจัดทำแผนเป็นหน้าที่ของผู้นำชุมชนที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนแล้ว 3) ปัญหาการตระหนักถึงความสำคัญของแผนพัฒนาฯ 4) ปัญหาที่เกิดจากผู้นำชุมชนที่ขาดแรงจูงใจในการผลักดัน สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน เนื่องจากผู้นำชุมชนคณะกรรมการชุมชนไม่มีค่าตอบแทนจึงขาดแรงจูงใจในการทำงานของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน 5) ประชาชนบางกลุ่มมองว่าขั้นตอนจัดทำแผนไม่มีความสำคัญ

และ 6) อุปสรรคเรื่องเวลาที่ต้องใช้ระยะเวลาจัดทำอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับมีปัญหาอุปสรรคด้านฤดูกาลที่ประชาชนบางส่วนต้องประกอบอาชีพ และอุปสรรคด้านสภาพอากาศที่อยู่ในช่วงฤดูฝน การใช้กระบวนการสร้างภาพสุดท้ายกลุ่มร่วมกันของการวิจัย และขับเคลื่อนถึงความสำคัญของการการทำแผนชุมชน รวมทั้งเทศบาลตำบลกุดหว้าได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างแผนชุมชนกับแผนเทศบาล ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญมากขึ้น กระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมจึงมีความสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน

2.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมกลุ่มผ้าเย็บมือ

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของตัวแสดงต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนของกลุ่มผลิตภัณฑ์ ผ้าเย็บมือ ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1. ความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงาน ภาคีในระดับตำบล จังหวัด ซึ่งมีการปรึกษาหารือมีการประสานงานและทำงานร่วมกันอยู่เดิม เป็นฐานสำคัญในการเชื่อมโยงบูรณาการยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาชุมชน กับยุทธศาสตร์และแผนงานของหน่วยงานภาคีในจังหวัดมีการนำเสนอแผนกลุ่ม เนื่องจากแผนชุมชนเป็นการเขียนความต้องการ และเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนของคนในชุมชนอย่างแท้จริง แต่ในการกลับกันโครงการของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเย็บเป็นเพียงการเขียนโครงการใน ภาพแคบ เฉพาะมุมมองของคนในชุมชนเท่านั้น จึงทำให้ไม่สามารถนำไปสู่แผนระดับจังหวัดได้ หน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ มองเป็นเห็นถึงความสำคัญที่จะสนับสนุน เนื่องจากแผนจังหวัดจะต้องมองในภาพกว้างของทุก ๆ พื้นที่ และมีความเชื่อมโยงในจังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนั้นในระหว่างกระบวนการวิจัยกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเย็บมือได้เสนอความต้องการที่จะเสนอโครงการได้เขียนให้มีผลกระทบต่อจังหวัด ผลประโยชน์ที่จังหวัดคาดว่าจะได้รับ การเสนอแผนชุมชนจึงมีความเชื่อมโยงในทุกระดับมากขึ้น

2. การมีผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนในทุกระดับ ซึ่งมองเห็นความสำคัญของการมีแผนพัฒนาชุมชนที่มาจากปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่ เนื่องจากกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเย็บมือทั้ง 2 กลุ่มไม่มีพลังการขับเคลื่อนเพียงพอในการผลักดันและเสนอความต้องการของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเย็บมือบรรจุ สู่แผนชุมชน ถึงแม้ว่าสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเย็บมือจะมีจำนวนมาก แต่เนื่องจากลักษณะของการจัดทำแผนชุมชนนั้น จะเป็นการนัดประชุมกันของแต่ละหมู่บ้านเพียงเท่านั้น ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเย็บมือที่อยู่หมู่บ้านอื่นจึงไม่สามารถออกเสียงหรือเสนอความต้องการได้ เพราะฉะนั้นโครงการในแผนชุมชนที่เสนอขึ้นไปจึงเป็นโครงการส่วนร่วมของคนในชุมชนมากกว่าโครงการเฉพาะกลุ่ม การขับเคลื่อนโดยใช้ผู้นำและปราชญ์ พ่อล่าม แม่ล่าม ทำให้สามารถขับเคลื่อนความร่วมมือในกลุ่มได้มากขึ้นตามเครือข่ายของสมาชิกและพ่อล่ามแม่ล่ามด้วย

2.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วมกลุ่มการท่องเที่ยว

ปัจจัยการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวของตัวแสดงต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนของกลุ่มท่องเที่ยวนั้นสามารถจำแนก ได้เป็น 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งเป็นความแตกต่างของบุคคล แต่สิ่งที่ทั้งสองแห่งเหมือนกัน คือ ผู้นำ เนื่องจากเอกลักษณ์สำคัญของวัฒนธรรมผู้ไทเป็นการให้ความเคารพและเชื่อฟังต่อผู้นำชุมชน และยิ่งหากเป็นพ่อล่าม-แม่ล่ามด้วยแล้ว ยิ่งจะให้ความเคารพนับถืออย่างมาก และความแตกต่างด้านปัจจัยส่วนบุคคลของบ้านโคกโก่ง

ที่ส่วนใหญ่คนในชุมชนเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งในการท่องเที่ยวนั้นลักษณะการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ ต้องใช้คนจำนวนมาก แต่เนื่องจากบ้านโคกโก่งมีจำนวนคนจำกัด จึงต้องใช้เครือข่ายของผู้นำที่มีอยู่ เพื่อลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ส่วนบ้านกุดหว้านั้น จะพบว่าคนที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนวัยทำงาน และผู้สูงอายุที่ไม่ได้แก่มากนัก ซึ่งจะเป็นศักยภาพสำคัญในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยว โดยที่คนกลุ่มนี้ต้องการให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องรับฟังความคิดเห็น และร่วมกันหาทางออกที่เหมาะสมในด้านการท่องเที่ยว ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ ปัจจัยเกี่ยวกับองค์กรที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วม จะต้องมีการสร้างความคุ้นเคยแก่ประชาชน เพื่อลดปัญหาการต่อต้าน และรูปแบบกิจกรรมต้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน รวมถึงหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องต้องมีความต่อเนื่องสม่ำเสมอ และความตั้งใจจริงในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

ตารางที่ 1 สรุปปัจจัยการมีส่วนร่วมของกลุ่มสินค้าพื้นถิ่น

กลุ่ม	ปัจจัยการมีส่วนร่วม				
กลุ่มมาลัยไม้ไผ่	ปัจจัยด้านข้อมูล	ปัจจัยด้านผู้นำ	ปัจจัยด้านค่านิยมและจิตสำนึกสาธารณะ	ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภายนอก	ปัจจัยด้านความรู้เรื่องการมีส่วนร่วม
กลุ่มผ้าเย็บมือ	ปัจจัยความร่วมมือระหว่างชุมชนหน่วยงาน ภาคีในระดับตำบล/ จังหวัด		ปัจจัยการมีผู้นำชุมชนเป็นหลักในการขับเคลื่อน ในทุกระดับ		
กลุ่มท่องเที่ยว	ปัจจัยส่วนบุคคล		ปัจจัยเกี่ยวกับองค์กร		

อภิปรายผล

1. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเสริมพลัง ในมิติของกลุ่มอาชีพใช้วิธีการเดียวกันในการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ ด้วยปัจจัยการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มแต่ละกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน แบ่งเป็นปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพมาลัยไม้ไผ่ กลุ่มท่องเที่ยว และโฮมสเตย์ มีแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มที่แตกต่างกันในมิติของจำนวนขั้นตอน แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาโดยละเอียดพบว่า การพัฒนาการมีส่วนร่วมมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกันแต่การทำขั้นตอนซ้ำเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในคือ ปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วม รวมถึงความเข้าใจในแผนชุมชน การพัฒนาคนในมิติของความรู้ และทัศนคติจึงมีความจำเป็นมากในการพัฒนาคนในกลุ่มผลิตภัณฑ์พื้นถิ่น ทำให้การกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การเสริมพลังให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำแผนเพิ่มขึ้นตอน ที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของกลุ่ม สอดคล้องกับการศึกษาของ Cohen, J.M. & Norman T, Uphoff (1977) ได้เสนอว่าบริบทหรือเงื่อนไขแวดล้อมของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยประชาชนต้องมีพื้นฐานองค์กรประชาชนที่สามารถเป็นตัวแทนในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์และบุคคลอื่น ๆ ได้ ประชาชนต้องมี

อิสระในความคิดริเริ่มและในการตัดสินใจในระดับท้องถิ่นเพื่อกำหนดกิจกรรมของตนเอง ชุมชนต้องมีการไหลเวียนของข่าวสารและความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะหลักการและปรัชญาของการพัฒนาเทคนิค วิธีการในการจัดสรรทรัพยากร และความรู้ทางการบริหาร และสอดคล้องกับวุฒิสาร ตันไชย (2547) มองว่ามีเงื่อนไขอยู่บางประการที่จะทำให้ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าที่ควร ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ ทัศนะของประชาชนที่มีต่อการเมือง คิดว่าการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว ไม่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อท้องถิ่นและความเป็นท้องถิ่น วิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น รวมถึง วัฒนธรรมการยึดตัวบุคคลเป็นผลมาจากสังคมเป็นระบบอุปถัมภ์ ประชาชนขาดความรู้ที่แท้จริง ทำให้ถูกชี้นำและขาดอิสระในการตัดสินใจด้วย

2. แนวทางการนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติให้ได้ผลจริง ผลการวิจัย พบว่า การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ควรเปลี่ยนจากการยึดพื้นที่เป็นที่ตั้ง (Community-based Planning) ที่ภาครัฐเข้าไปดำเนินการวางแผนและพัฒนาที่เกิดจากประชาชนที่แท้จริง (Participatory-based Planning) โดยการใช้กระบวนการชุมชนในการวิเคราะห์ ปัญหา และหาแนวทางการแก้ปัญหาและให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในระดับตำบล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน นอกจากนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับแผนชุมชนที่จัดทำโดยประชาชน มาบูรณาการรวมกับแผนพัฒนาตำบลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากระบวนการวางแผนชุมชนพึ่งตนเอง จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งใน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชน ในลักษณะภาคีพัฒนา นอกจากนี้แผนชุมชนควรพัฒนาบนพื้นฐานของวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ และนำ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพราะจะทำให้การพัฒนานั้นสอดคล้องกับเศรษฐกิจและ สังคมของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ ผลการวิจัย ยังพบว่าการพัฒนาผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของ การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง เพราะผู้นำชุมชนจะเป็นผู้จุดประกายความคิด และเป็นผู้ริเริ่มในกิจกรรมที่หลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ขับเคลื่อนให้กิจกรรมของชุมชนเกิดความ เคลื่อนไหวได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการพัฒนาผู้นำชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

3. ด้วยโครงสร้างการบริหารราชการทำให้บทบาทหลักในการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมคือบทบาทภาครัฐ ซึ่งอธิบายได้ว่า หากผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารเทศบาล ซึ่งเป็นผู้นำและเป็นตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมประชาชนจะมีความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Chee (1974 & 1975), Siedentopf (1987), และ Asnarulkhadi A.S & Fariborz Aref (2010) ที่ได้เสนอว่ากระบวนการของการนำการเปลี่ยนแปลงผ่านกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับนโยบายของรัฐบาลอำนวยความสะดวกโดยและภายใต้การอุปถัมภ์ของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ลักษณะราชการการเมืองนี้ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงชุมชนจะเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับจุลภาคผ่านสำนักงานเขตภายใน รัฐนโยบายการบริหารการพัฒนาชนบทในความเป็นจริงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างสำนักงานเขต บุคลากรหน่วยงานต่ออื่น ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและคนในท้องถิ่นผ่านตัวแทนของพวกเขาได้รับการสนับสนุนโดยรัฐในโครงสร้างราชการการเมืองนี้และวัฒนธรรมอุปถัมภ์ แต่งตั้งบุคลากรพัฒนาชุมชนสมัครใจรัฐ

ซึ่งกระชับและขยายอำนาจการควบคุมของรัฐมากกว่าคนการแทรกแซงโดยท้องถิ่น นักการเมือง สมาชิกของรัฐสภา (MP) หรือสภารัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยในการขยายวัฒนธรรม สนับสนุนความสัมพันธ์ขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นปรากฏการณ์บทบาทของประชาชนอาจมีความซับซ้อนมากขึ้นเมื่อมีบางรูปแบบของอุปถัมภ์ตามบุคคลระหว่างนักการเมืองและผู้สนับสนุนของเขา และทำให้การควบคุมของรัฐผ่าน ระบบราชการ หรือนักการเมือง มากกว่ามวลชนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลกระทบของปรากฏการณ์เหล่านี้มีความสำคัญมากขึ้นเมื่อมีนักกิจกรรมชุมชน หรือนักพัฒนาชุมชน โดยการส่งเสริมและส่งเสริมการปฏิบัติในการทำงานแบบดั้งเดิมของชุมชน และจิตวิญญาณร่วมกันช่วยพัฒนาของผู้คนและการกำหนดตนแพร่กระจาย โดยรัฐผ่านกิจกรรมชุมชนท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการในท้องถิ่น ตอกย้ำกรอบการอุปถัมภ์โดยทั่วไป ในบริบทและโดยเฉพาะในการสำรวจกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนก็อาจกล่าวได้ว่า ในระดับหนึ่งการเสริมสร้างพลังอำนาจจะถูกจำกัด โดยโครงสร้างทางสังคม Ansell, Chris, & Alison Gash. (2008) อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจไม่ได้เกิดขึ้นภายในโครงสร้างระดับชุมชนเพราะภายในโครงสร้างนี้มีบางช่องว่าง สำหรับการเสริมสร้างพลังอำนาจที่จะใช้สถานที่ ดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้แม้ว่าผู้คนจะมีโครงสร้างทางสังคมแต่ก็สร้างความเป็นจริงประสบการณ์เดียวกับที่พวกเขาเผชิญในสภาพแวดล้อมของพวกเขาที่ใช้ร่วมกันเป็นความหมายอัตนัยซึ่งแปลแล้วเป็นกระบวนการดำเนินการเพื่อเริ่มต้นบางสิ่งบางอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกันของกลุ่มคนในชุมชนนั้น Agranoff, R, & McGuire, M. (2003) ในกระบวนการของการมีส่วนร่วมคน มีอำนาจและสามารถอำนาจและรูปแบบกลางของการเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้คนคือความสามารถ ที่พวกเขาต้องทำการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของตัวเองหลังจากตระหนักถึงปัญหาที่พวกเขาเผชิญ ดังนั้นภายในสถานการณ์ที่กำหนดเหล่านี้บุคคลมีปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อแต่ละอื่น ๆ ระดมและจัดระเบียบตัวเองเพื่อตัดสินใจดำเนินการและดำเนินการร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของพวกเขา Emerson, Kirk, Tina Nabatchi, & Stephen Balogh (2011)

ข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ที่มีสวนเกี่ยวของ (Stakeholder) ในการกระบวนการจัดทำแผนชุมชนทั้งหมด ทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบแนวทางการนำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติให้ได้ผลจริง ดังนี้

1. การจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ควรเปลี่ยนจากการยึดพื้นที่เป็นที่ตั้ง (Community-Based Planning) ที่ภาครัฐเขาไปดำเนินการวางแผนและพัฒนาให้เป็นการให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันทำด้วยตนเอง (Participatory-Based Planning) โดยการใช้กระบวนการชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางการแก้ปัญหา และให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในระดับตำบล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับแผนชุมชนที่จัดทำ โดยประชาชนมาบูรณาการรวมกับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. การเสนอมาตรการแบบเหมารวม (One size fit all) ไม่สามารถในการพัฒนาการมีส่วนร่วมได้

4. แผนชุมชนไม่ควรยึดตามกรอบเวลา แต่อาจทำการทบทวนและปรับปรุงแผนปีละครั้ง เพื่อดูว่ามีปัญหาอะไรเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นใหม่

5. การวิเคราะห์ข้อมูลควรแยกปัญหาออกจากความต้องการ จากนั้นจึงมาพิจารณาปัญหานั้นว่าเกิดจากสาเหตุใด และอะไรที่แก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง อะไรที่ต้องแก้ไข ปัญหารวมกับภาคีพัฒนาและอะไรต้องแก้ไขปัญหาโดยการของบประมาณสนับสนุน

บรรณานุกรม

กรมการพัฒนาชุมชน. (2550). *การขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชน*. สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. กรมการพัฒนาชุมชน.

เทศบาลตำบลกุดหว้า. (2561). *แผนพัฒนาสี่ปี (พ.ศ.2561-2564)*. กลุ่มงานสำนักปลัด. เทศบาลตำบลกุดหว้า.

เทศบาลตำบลกุดหว้า. (2561). *แผนพัฒนาสามปีองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า*. กลุ่มงานสำนักปลัด. เทศบาลตำบลกุดหว้า.

ชาย โพธิสิตา. (2547). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2554). *ทิศทางการปกครองท้องถิ่นของไทยและต่างประเทศเปรียบเทียบ.* กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วสันต์ เหลืองประภัสร์ และคณะ. (2557). *โครงการการสังเคราะห์ตัวแบบเชิงทฤษฎีและการบริหารจากผลการ ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันของคนในพื้นที่.* โครงการวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วรรณดี สุทธินรากร. (2560). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.

วุฒิสาร ตันไชย. (2547). *การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น: ความก้าวหน้าหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540*. กรุงเทพฯ: คลังวิชา.

สุภางค์ จันทวานิช. (2540). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 16). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวานิช. (2540). *การวิเคราะห์ข้อมลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, *18*(4), 543–571.

Agranoff, R, & McGuire, M. (2003). *Collaborative public management: New strategies for Local Governments*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Asnarulkhadi A.S & Fariborz Aref. (2010). The theoretical and conceptual framework and application of community empowerment and participation in processes of community development in Malaysia. *Journal of American Science, 7*(2).

Chee, S. (1975). G*overnment Policy and Rural Development in Malaysia, in proceeding of a seminar on approaches of rural development in Asia*. Kuala Lumpur: Asian Centre for Development Administration.

Cohen, J.M. & Norman T, Uphoff. (1977). *Rural development participation: Concepts and measures for project design, implementation and evaluation*. Cornell University.

Emerson, K., & Nabatchi, T., & Balogh,S. (2011). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory, 22* (1), 1–29.

Emerson, K., & Nabatchi, T. (2015). *Collaborative Governance Regimes*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Faulkner, D.O. & De. Rond, M. (2000). Perspective on Co-operative Stratrgy. In Faulkner, D.O. and De. Rond, M (Eds). *Co-operative Stratrgy: Economic, Business and Orgaisational Issues*. Oxford University Press. 3-39.

Gajda, R. (2004). Utilizing Collaboration Theory to Evaluate Strategic Alliances. *American Journal of Evaluation, 25*(1), 65-77**.**

Gray, B. (1989). *Collaborating: finding common ground for multiparty problems*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Huxham, C. (2000). The Challenge of Collaborative Governance. *Public Management Review, 2*(3), 337–358.

Siedentopf, H. (1987). *Decentralization for rural development*. Government approaches.

And people's initiatives in Asia and the Pacific. In A. Bhatt, L. V. Carino, K. Shams, & G. Sosmena (Eds.), *Building from below local initiatives for decentralized development in Asia and Pacific (Vol. 1)*. Kuala Lumpur: Asian and Pacific Development Center.

Sullivan, H. & Skelcher, C. (2002). *Working across Boundaries: Collaboration in Public Services*. Basingstoke. Palgrave Macmillan.

Williams, P. & Sullivan, H. (2007). *Working in Collaboration: Learning form Theory & Practice*. Cardiff: National Leadership and Innovation Agency for Healthcare.